

PRIKAZ LIJEČNIČKE DJELATNOSTI
DR. VALENTINA LUCASA – SPECIJALISTA
OPSTETRIČARA-GINEKOLOGA I
VENEROLOGA U RIJECI, PULI I LABINU –
KRAJEM XIX. I POČETKOM XX. STOLJEĆA

PRESENTATION OF THE MEDICAL ACTIVITY OF
DR VALENTIN LUCAS AS THE FIRST SPECIALIST
OF THE OBSTETRICS-GYNAECOLOGY AND
VENEREOLOGY IN RIJEKA, PULA AND LABIN AT
THE END OF THE 19th AND EARLY 20th CENTURY

Lucijan Mohorović*

SUMMARY

Dr Valentin Lucas was born in Labin on 19 March 1873. His ancestors moved to Labin from Gora (near Labin) in the 17th century. Valentin was a common name in his family. His family was well known for having many well educated members including lawyers, doctors, and priests. The last member of their family was Giacomo who committed suicide few years after the Second World War. According to now known facts, we can say that Dr Valen Lucas was the first doctor in Rijeka who specialised in gynaecology, obstetrics and venereology, with the reputation and knowledge from working in Trieste and Vienna. In Rijeka he established his private practice that was visited by patients of different social backgrounds, which we can find in Dr Valentin Lucas' medical records. Just before Ester in 1909, he accepted a job offer as a one year substitute for Dr Manzini, who was a police-doctor for Harbour Master's Office in Pula. Pula by that time had already established an image of a strategic military Austrian-Hungarian port. In hope for a better life thousands of residents moved to already overpopulated

* Adresa za dopisivanje: Lucijan Mohorović, Creska 2, 52221 Rabac.
E-pošta: lucijan.mohorovic@pu.t-com.hr.

Pula. As their new environment could not render their hopes, many were drawn to refuge in immorality and women in prostitution. Dr Lucas had been fighting against prostitution in Pula, especially against secret prostitution, because that was one of his main goals as a doctor. Though his task was not easy, because there were no organised sanitary and administrative services for that popular social deviation. He died in Labin on 18 February 1932.

Key words: Valentin Lucas; history of medicine; obstetrics-gynaecology and venereology; 19th century; Labin; Pula; Rijeka.

KRATAK OSVRT NA SOCIOMEDICINSKI ASPEKT I PRAKTIČNI RAD DR. VALENTINA LUCASA U PULI I POVRAJKOM U RODNI LABIN

Prema do sada poznatim podacima dr. Valentin Lucas prvi je liječnik koji je u Rijeci djelovao kao specijalist iz ginekologije, opstetricije i venerologije, s reputacijom i iskustvom stečenim, prije dolaska u Rijeku, na klinikama u Trstu i Beču. U Rijeci otvara privatnu ordinaciju koju posjećuju pacijenti svih društvenih slojeva, što se uočava iz pronađene medicinske evidencije obavljenih pregleda (Narodni muzej Labin, Ostavština).

Njegovi su preci doselili u Labin iz Gore (okolica Labina) u XVII. stoljeću. U obitelji je ime Valentin često. Obitelj je bila poznata i po tome što je imala znatan broj školovanih ljudi, među kojima su najpoznatiji bili liječnici, odvjetnici i svećenici. Posljednji iz tog roda, Giacomo, koji se bavio zelenaštvom, život završava samoubojstvom, nekoliko godina nakon Drugoga svjetskog rata.

Dr. Valentin Lucas je, čini se, bio nemirna duha i ambiciozan. Steče iskustva bolničkog liječnika u Beču i Trstu pa je i nakon dolaska u Rijeku povremeno odlazio na usavršavanje, kao što je to učinio u zimskim mjesecima 1908. radeći na klinici u Beču kod profesora Jurgera.

Uoči Uskrsa 1909. prihvaća poziv iz Pule za jednogodišnju zamjenu dr. Manzinija, policijsko-liječničkog referenta pri Lučkoj kapetaniji, koji mu je vjerojatno upućen kao priznanje njegove stručnosti i autoriteta. U kompetenciji tog položaja bila je zamjena glavnog oblasnog liječnika u slučaju odsutnosti ili spriječenosti.

Zahvaljujući Izvješću za 1909. godinu [1] upoznajemo se s kratkim razdobljem u njegovu liječničkom pozivu, upravo u Puli, gradu koji je u to doba već dostigao *image* strateške vojne luke, u kojem nalazimo sve kontraste naglog razvitka. Nadajući se boljem životu, u tada već tijesnu Pulu pohrlilo je na tisuće novih žitelja. Budući da im nova životna sredina nije mogla uzvratiti nadanja, mnogi su zbog bijede našli utočište u nemoralu, a žene u prostituciji. Dr. Lucas od samog početka rada u Puli postavlja sebi cilj da kao liječnik sudjeluje u borbi protiv zabrinjavajućeg porasta prostitucije, osobito

nekontrolirane, tajne prostitucije. Zadaća nije bila laka s obzirom na to da do njegova dolaska u Puli nije bilo nikakva organiziranog nadzora sanitarno-administrativnih službi nad ovom raširenom društvenom devijacijom. U funkciji policijsko-lijebničkog referenta, dr. Lucas je nadležan za liječenja zatvorenika i policije, čime mu se pruža prilika da dnevno nameće svoj koncept razrješenja ovog teškog problema.

Preglede je obavljao sistematski po tada najsvremenijim medicinskim pravilima, s ciljem otkrivanja oboljelih od tada poznatih spolno prenosivih bolesti: luesa (sifilis), gonorrhoeae (kapavac), ulcusa molea (meki čankir) i dr. No kako u ono doba još nema efikasnih lijekova za te bolesti, kao dobar poznavatelj prevencije bolesti, zdušno se zalaže za preventivne metode eradikacije.

Minuciozno opisuje svoje svakodnevne aktivnosti pa navodi kako je sam obavljao preglede prostitutki u sobama javnih kuća dva puta tjedno, a ako je bilo potrebno i izvan tih termina, na osnovi zahtjeva policije ili prema policijskim pravilima i pri odlasku tih djevojaka iz grada.

Prvi je pregled obvezno obavljao sistematski, uzimajući najprije detaljnu anamnezu o eventualno preboljelim veneričnim i neveneričnim bolestima, nakon čega bi prelazio na klinički pregled nagog tijela, obraćajući osobitu pozornost na ožiljke, osipe, leukoderme, psorijazu ili druge promjene na koži i vidljivim sluznicama. Zatim bi posebnom sterilnom špatulom obavio pregled ždrijela i usta, obraćajući pozornost na promuklost ili postojeće infekcije gornjih dišnih putova. Ginekološki je pregled počinjao inspekcijom vanjskog spolovila i analne regije, nakon čega je uslijedio pregled vaginalnim spekulomom, pažljivo promatrajući promjene unutarnjeg spolovila. Pri ponovnom ginekološkom pregledu djevojke su dolazile u raskopčanoj košulji bez rukava, u papučama i zimi jer su se prostori za preglede obvezno grijale. Posebnu je važnost pridavao poučavanju tih djevojaka raznim higijenskim navikama kojih su se morale strogo pridržavati. Zahtijevao je:

- da se svaka djevojka mora barem dva puta tjedno okupati,
- da nakon svakog općenja mora oprati genitalije mlakom vodom,
- da djevojke s pojačanim iscjetkom moraju jednom dnevno obaviti irigaciju spolovila mlakom hipermanganovom otopinom,
- da svaka djevojka mora za vrijeme menstrualnog krvarenja najmanje nekoliko dana prestati spolno općenje,
- da prije svakog snošaja djevojka mora svoje goste pregledati te postoji li iscjedak, čirevi oko spolovila ili kožni osip, odbiti općenje

- da svaka prostitutka mora posjedovati vlastiti pribor: bide ili zdjelu za pranje genitalija, špatulu za usta, ogledalo, irigator s nastavkom te otopinu hipermangana.

Nakon nekog vremena provjerava njihovu poslušnost i utvrđuje posjeduju li sve djevojke navedeni pribor. Na njegovu inicijativu vlast zabranjuje “rad” u nekim javnim kućama zbog loših higijenskih uvjeta. Takva drastična mjera motivira vlasnike da brzo obave popravke kako bi mogli nastaviti s “radom”.

Početakom 1908. u Puli djeluje pet javnih kuća: dvije u Via Castropolo, dvije u Clivo Capitolino i jedna u Clivo Cornelio. Od tih pet, ostale su samo četiri, sve u Via Castropola. Premještanje javnih kuća obavljeno je ubrzo nakon naredbe, čime su stvoreni uvjeti za poboljšanje nadzora.

Iz izvješća doznajemo i “cijene usluga” javnih kuća. Dvije su kuće naplaćivale po jedna kruna, dvije po dvije krune, a jedna po četiri krune dnevno. Spominje se da su se cijene usluga u posljednje vrijeme promijenile tako da se u dvije javne kuće naplaćuju po dvije krune, u jednoj po jednu krunu, a najveća javna kuća, koja je smještena u dvokatnici s 24 sobe, naplaćuje jednu krunu na prvom, odnosno dvije krune na drugom katu. To je, očito, bio unosan posao jer je čak i vlast planirala izgraditi još jednu javnu kuću za viđeniju i otmjeniju klijentelu, u kojoj bi se naplaćivale usluge i po deset kruna.

Dr. Lucas se kod vlasti zalagao za provedbu i drugih zaštitnih mjera s ciljem poboljšanja higijenskih prilika u javnim kućama, kao što je, primjerice, bio zahtjev da u svakoj sobi mora vladati red i čistoća te obveza izgradnje dovoljnog broja kupaonica i zahoda s ispiraćima. Svaka je spavaća soba morala imati odgovarajući namještaj, peć za zagrijavanje prostorije te dovoljnu količinu čistog rublja. U hodnicima su se obvezno morale postavljati higijenske pljuvačnice. Sve su javne kuće morale osigurati posebne sobe za preglede (ordinacije), a po mogućnosti i stol za preglede. U svim je javnim kućama bila zabranjena prodaja alkoholnih pića iz moralnih, higijenskih i sigurnosnih razloga.

Dr. Lucasa je zabrinjavala pojava neregistriranih mladih djevojaka koje su kod prostitutki, kao podstanarke, živjele u vrlo lošim higijenskim uvjetima, odajući se brzo prostituciji. Nerijetko su te stanodavke, kao i neki vlasnici javnih kuća, postupale nehumano, izrabljujući ih i vrijeđajući, što je po njemu, odgojno-moralno nedopustivo. Bio je zagovornik pristojnog i humanog odnosa jer su te djevojke mahom krhka karaktera i vrlo osjetljive. Ti nehumani odnosi potiču “tajnu prostituciju” koju je teško nadzirati. Na iste nehumane postupke nailazio je čak i u gradskoj bolnici. Kao primjer navodi nedopustivo grub i nehuman odnos bolničarke prema mladoj prostitutki, koja je ipak, nakon intervencije policije, ispravila odnos prema takvim pacijenticama.

Zanimljive su i njegove ocjene o motivima prihvaćanja prostitucije pa tvrdi da osnovni uzroci leže u podrijetlu tih žena koje su, najčešće, provele djetinjstvo u siromaštvu i gladi. Opterećene prošlošću, osjetivši priliku za lagodan život i laku zaradu, vrlo rano se podaju lakomislenom i besplodnom životu.

Njegovo je izvješće važan povijesno-zdravstveni zapis specijalista ginekologa i venerologa, koji se odjedanput našao i u ulozi policijskog službenika. S te mu se pozicije pružila prilika da prati i djeluje na sve čimbenike legalne i ilegalne prostitucije. Izlaz iz postojeće, nezadovoljavajuće situacije vidi u aktivnijoj ulozi vlasti i policije u primjeni odgojno-moralnih metoda. Navodi kako se nerijetko neke žene, koje štednjom dolaze do dovoljne količine novaca, nakon nekoliko godina odlučuju napustiti to “zanimanje”, stupaju u brak te postaju dobre supruge i majke. Godišnje su mogle uštedjeti i 2000 – 3000 kruna, što je u ondašnjim prilikama bila velika svota. Bio je to očito unosan posao jer se cijenom od deset kruna za redoviti pansion s najviše 20 do 40 ili najmanje 10 do 15 posjeta dnevno postizala velika zarada od koje ni vlast nije zazirala planirajući izgradnju otmjene javne kuće. Nadnica kvalificiranih radnika u arsenalu, kojih je bilo najmanje, iznosila je 5,16 kruna ili godišnje, za 300 radnih dana, 1548 kruna, a nekvalificiranih radnika, kojih je bilo najviše, iznosila je dvije do tri krune, odnosno godišnje 600 – 900 kruna [2].

U stručno-medicinskom dijelu Izvješća dr. Lucas navodi koje je slučajeve upućivao u bolnicu. Bile su to žene s manifesnim veneričnim bolestima, zatim one sa suspektnim nalazom u ustima, ždrijelu ili kožnim ulceracijama te žene koje su imale snošaj sa sumnjivim promjenama ili iscjetkom iz spolovila. Zabranjivao je “rad” i onim ženama koje su pobolijevale od neke druge zarazne bolesti, npr. tuberkuloze, ili od bolesti koje pobuđuju gađenje.

Zanimljiv je njegov komentar o oblicima i učestalosti gonoreje, za koju tvrdi da se javlja kao gonoroični urethritis (upala mokraćovoda), kao Bartholinitis (upala Bartolinijeve žlijezde) ili kao cervicitis (upala vrata maternice). Urethritis i Bartholinitis rjeđe se dijagnosticiraju jer prostitutke, da bi izbjegle zabranu “rada”, vješto prije pregleda mokrenjem isperu mokraćovod te prstima istisnu gnojavi sadržaj iz Bartholinijeve žlijezde. Međutim, kako same ne mogu manipulirati u rodnici, pregledom u spekulumu lako se uočava tipično gnojavi gonoroični sekret u većine prostitutki. Laboratorijskom, bakteriološkom obradom u većine njih se ne dokazuje gonokok, prema tvrdnji dr. Lucasa, jer je riječ o kroničnoj ili subakutnoj infekciji, a može ga se dokazati jedino u akutnoj infekciji, kada je gnojavi iscjedak iz cerviksa (vrata maternice) zarazan. Žene koje su na ginekološkom pregledu imale takav gnojavi iscjedak u rodnici i upalu vrata maternice, obvezno je upućivao u

bolnicu. Smatra da je učestalost upala u prostitutki velika i da bi najmanje dvije trećine njih trebalo uputiti na bolničko liječenje jer često imaju gono-roični metroendometritis, parametritis i upalu jajnika. Zbog jakih bolova i obilnih krvarenja iz maternice, često i same zahtijevaju bolničko liječenje.

U prva tri mjeseca rada dijagnosticirao je i priličan broj oboljelih od tzv. mekog čankira (*ulcus molle*). Bolest bi otkrivao uglavnom u početnoj fazi, s lokalizacijom na vanjskom spolovilu, pubisu, rodnici i vratu maternice, a rijetko nalazi uznapredovao oblik bolesti koja se uglavnom javlja tijekom boravka u bolnici.

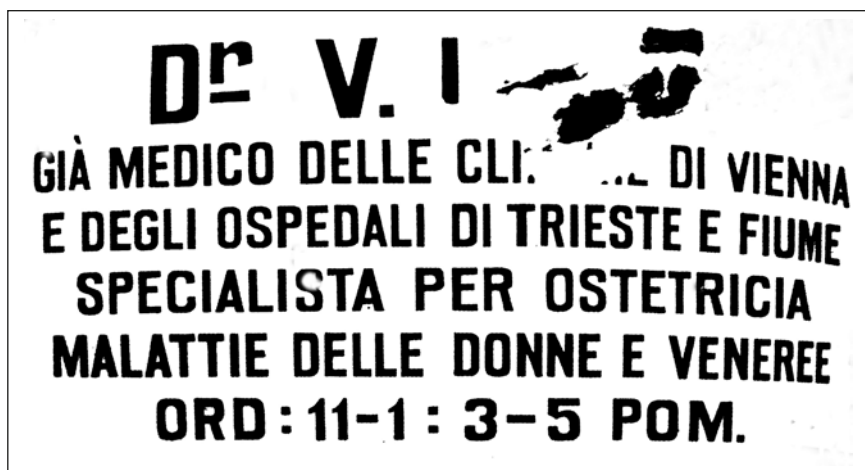
Karakteristični slučajevi početnog luesa rijetko se viđaju. Otkrivaju se najčešće u obliku prišteva na genitalu ili po tipičnim promjenama u ustima i zdrijelu. Tercijarni stadij luesa također se često identificira.

Najveći je medicinski problem sekundarni stadij, nemanifestni oblik bolesti, tzv. latentni lues, kada se općenjem inficiraju partneri, prelaskom *spirochaetae pallidae* preko ledirane sluznice spolovila u krv i limfu partnera. Poznavajući dobro tijek bolesti i njezin ishod, smatra da bi stroga zabrana općenja prostitutki s verificiranim sekundarnim stadijem bolesti, najmanje tri godine, bila najefikasnija preventivna mjera lančanog širenja bolesti. Neuspjeh vidi u tome što većina prostitutki poriče "prethodni lues" pa liječnik koji obavlja preglede ne može dijagnosticirati latentni sekundarni stadij luesa. Uz to, zabrinjava ga mogućnost da prostitutke oboljele od sekundarnog, latentnog luesa nastave s tajnom, nekontroliranom prostitucijom. To su osnovni argumenti koji su, po njemu, dovoljan razlog da se u rutinsku dijagnostiku uvede Wassermanov test, nova serološka metoda otkrivanja sekundarnog, latentnog luesa.

Posebice ističe važnost suzbijanja tajne prostitucije koja je u Puli veoma razgranata. Grad je u to vrijeme veliki vojnički garnizon, s mnoštvom mladih ljudi, u kojem cvate i obljava udanih žena, sklonih spolnim izživljavanjima ili udovoljavanju žudnje za luksuzom "prodajom svojih usluga". Otkrivajući takve žene, policijski agenti pokreću postupak i upućuju ih na ginekološki pregled. Međutim, velika većina tih žena ne dolazi na preglede zbog diskrecije, ali i zbog toga što ih policija rijetko uhvati *in flagranti* pa s pravnog stajališta nema utemeljenog dokaza o kršenju zakona. Uviđajući opasnost širenja tajne prostitucije, dr. Lucas potiče koordinaciju između policije i liječnika u gradu te šefova odjela u gradskoj i mornaričkoj bolnici, koji su prihvatili otvaranje evidencije (kartoteke) oboljelih žena. Ovakvim pristupom postigao se nakon nekoliko mjeseci pad oboljenja od veneričnih bolesti, u čemu autor Izvješća vidi i osobne zasluge.

Objektivno promatrajući, njegov rad tijekom boravka u Puli, iako vremenski ograničen, potvrđuje da je od samog početka imao jasnu viziju veličine i važnosti problema prostitucije, kao i jasnu viziju izbora pravog puta za njezinu kontrolu. Svojim je sistematskim i stručnim pristupom dao velik obol u eradikaciji veneričnih bolesti u Puli i Istri.

Nakon jednogodišnjeg izbjivanja vraća se u Rijeku gdje, prema postojećim podacima, kao jedini specijalist ginekolog-opstetričar i venerolog, 1914. otvara privatnu ordinaciju.

Sačuvana djelomično oštećena ploča ordinacije za venerične bolesti dr. Lucasa.

POVRATAK U RODNI LABIN 1918.

Nakon raspada Austro-Ugarske 1918., vraća se u rodni Labin gdje nastavlja s liječničkim pozivom [3]. Iz njegove uredno vođene evidencije posjeta bolesnika, vidimo da je primjenjivao Wassermanov serološki test i da je liječio luetične bolesnike novim antiluetičnim lijekovima, što je u ono doba bio velik korak u eradikaciji luesa. Po svemu sudeći, njemu, kao prvom venerologu u Rijeci, pripada i velika zasluga što je prvi počeo primjenjivati Wassermanov test i liječenje Salvarzanom i Neosalvarzanom. Nakon Hoffmana i Shaudinova otkrića *spirohete pallide* (1905.) kao i lijekova Salvarzan i Neosalvarzan, za čiju je primjenu zaslužan Erlich (1912.), i nesumnjivom zaslugom dr. Valentina Lukasa, započinje eradikacija ove opasne i raširene socijalne spolne bolesti u našim krajevima.

Aktivno se uključuje u politički život i kao pripadnik Talijanske narodne stranke (*Partito Popolare Italiano*), preteče Demokršćanske stranke Italije,

te se kao nosilac liste svoje stranke uz dr. D. Samba, liječnika iz Pirana, dr. Frangipanija, činovnika iz Pule, te dr. Lonzara, odvjetnika iz Kopra, kandidira na općim političkim izborima u svibnju 1921. godine. U svom predizbornom političkom programu iznosio je, uz ostale kandidate PPI-ja, stavove protiv fašista, liberala i socijalista, zagovarajući jačanje kršćanstva u školama i integritet obitelji (Lubiana, Il clero, 1989.). Na izborima, međutim, on i njegovi stranački kandidati ne dobivaju dovoljan broj glasova. Premoćnu pobjedu odnosi Wilfan Giuseppe koji kao predstavnik hrvatsko-slovenske koalicije Istre ulazi u talijanski parlament [4]. Dr. Valentin Lucas umire 1932., a zbog svog političkog uvjerenja u vrijeme fašističke vlasti pada u zaborav koji traje do današnjih dana.

IZVORI I LITERATURA

- [1] Pismeni izvještaj policijsko-liječničkog referenta lučke kapetanije Pula, 1909. (Martinčić R., Mohorović L. Ostavština. Osobni fond).
- [2] Beuc I. Istarske studije. Zagreb: Liber, 1975; str. 238–300.
- [3] Dr. Lucas. Registro delle visite mediche. Fiume, Aprile 1914.
- [4] Biblioteca Camera dei deputati, Roma. Statistica delle elezioni generali politiche per la XXVI legislatura; 15. Maggio 1921.

SAŽETAK

Dr. Valentin Lucas rođen je u Labinu 19. ožujka 1873. Njegovi su preci doselili u Labin iz Gore (okolice Labina) u XVII. stoljeću. U obitelji je ime Valentin često. Obitelj je bila poznata i po tome što je imala znatan broj školovanih ljudi, među kojima su najpoznatiji bili liječnici, advokati i svećenici. Posljednji iz tog roda, Giacomo, koji se bavio zelenaštvom, život završava samoubojstvom nekoliko godina nakon Drugoga svjetskog rata. Prema do sada poznatim podacima, dr. Valentin Lucas prvi je liječnik koji je u Rijeci djelovao kao specijalist iz ginekologije, opstetricije i venerologije, s reputacijom i iskustvom stečenom prije dolaska u Rijeku, na klinikama u Trstu i Beču. U Rijeci otvara privatnu ordinaciju koju posjećuju pacijenti svih društvenih slojeva, što se uočava iz pronađene medicinske evidencije obavljenih pregleda. Nakon raspada Austro-Ugarske 1918., vraća se u rodni Labin gdje nastavlja s liječničkim pozivom. Uoči Uskrsa 1909. prihvaća poziv iz Pule za jednogodišnju zamjenu dr. V. Manzinija, policijsko-liječničkog referenta pri Lučkoj kapetaniji. U gradu koji je u to doba već dostigao imidž strateške vojne luke Austro-Ugarske Monarhije, nalazimo sve kontraste naglog razvitka. Nadajući se boljem životu, u tada već tijesnu Pulu pohrlilo je na tisuće novih žitelja. Kako im nova životna sredina nije mogla uzvratiti nada, mnogi su zbog bijede našli utočište u nemoralu, a žene u prostituciji. Dr. V. Lucas od samog početka rada u Puli postavlja sebi cilj da kao liječnik sudjeluje u borbi protiv zabrinjavajućeg porasta prostitucije, osobito nekontrolirane, tajne prostitucije. Zadaća nije bila laka s obzirom na to da do njegova dolaska u Pulu nije bilo organiziranog nadzora sanitarno-administrativnih službi nad ovom raširenom društvenom devijacijom. Umro je u Labinu 18. veljače 1932. u 59 godini.

Ključne riječi: Valentin Lukas; povijest medicine; ginekologija; opstetricija; venerologija; XIX. stoljeće; Labin; Pula; Rijeka.